

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ДО ВИЖИВАННЯ В УМОВАХ АВТОНОМНОГО ІСНУВАННЯ (ОТОЧЕННЯ, ЕВАКУАЦІЯ, ПОЛОН)

*Широбоков Ю.М., кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба*

Антитерористична операція, яка триває на сході України, викликає відповідні зміни у різних сферах професійної підготовки майбутніх офіцерів. Після подій в аеропортах Донецька та Луганська, містах Іловайськ та Дебальцеве дуже серйозно постає проблема ведення бойових дій в оточенні та вихід з нього підрозділів і частин. Великого значення набувають аспекти психологічної підготовки керівного складу до впливу стрес-факторів сучасного бою в оточенні та можливих варіантів розвитку подій. Особливо гостро постають питання психологічної підготовки майбутніх офіцерів до виживання в умовах автономного існування (оточення, евакуація, полон) в умовах антитерористичної операції.

Проблемі виживання людини в екстремальних умовах присвячено багато досліджень, значна кількість досліджень зарубіжних та вітчизняних авторів присвячена психологічній підготовці людей до можливого незаконного утримання заручником або в полоні однак питання психологічної підготовки військовослужбовців до виживання в умовах автономного існування (оточення, евакуація, полон) в ході антитерористичної операції вивчені недостатньо.

Психологічна підготовка курсантів до виживання в умовах автономного існування (оточення, евакуація, полон) в ході антитерористичної операції має ряд особливостей. Більшість заходів спрямовується на роз'яснення задач, які необхідно виконувати для мобілізації психіки на якісне виконання завдань за призначенням, підготовку озброєння та військової техніки, засобів управління та зв'язку, формування у особового складу почуття відповідальності за точне виконання бойового завдання.

У підрозділах авіації завжди підготовка до дій щодо виживання проводиться завчасно у період наземної підготовки. Значна увага у цей період приділяється заходам психологічної підготовки льотного складу до дій на випадок катапультивання, пересування по ворожій території та можливого захоплення у полон в зоні антитерористичної операції. Але більша частина заходів відводиться на пересування (орієнтування на місцевості, маскування, укриття та зв'язок), щодо можливого полону відсутній єдиний підхід, деякі інструктори взагалі оминають ці питання приділяючи більше уваги орієнтуванню це призводить до того, що деяка частина курсантів-льотчиків не розуміє правил поведінки у полоні. Важливо спрямовувати психологічну підготовку льотчиків на усвідомлення, що полон це продовження військової служби і в цих умовах необхідно згуртуватися визначити старшого за військовим званням та призначити представника для вирішення невідкладних

питань з тими хто утримує полонених (надання першої медичної допомоги, харчування, гігієна та задоволення релігійних потреб).

При організації психологічної підготовки діяльності зенітних ракетних і радіотехнічних частин враховується, що військовослужбовці цих військ завжди повинні знаходитися поза переднім краєм оборони і це створює умови для ілюзії захищеності цих підрозділів. В будь-який момент кожен військовослужбовець, кожен командний пункт, радіолокаційна станція, пускова установка, кожний офіцер, оператор може стати ціллю атаки диверсійної групи. В цих умовах їх служба в зоні антитерористичної операції потребує виключної самовідданості, дисциплінованості, внутрішньої зібраності, швидкості реакції, витривалості, волі та ініціативи.

Психологічна підготовка цих підрозділів, в основному, направляється на удосконалення бойової виучки особового складу, підтримку високої бойової готовності частин (підрозділів) до відбиття повітряного нападу противника, зміцнення психологічної готовності та стійкості.

Особлива увага звертається на підвищення якості тактичної та фахової підготовки особового складу, інтенсифікацію навчального процесу, впровадження у психологічну підготовку комплексного підходу.

Однією з ефективних форм психологічного загартування військовослужбовців є випробування їх раптовістю. Елементи раптовості завжди присутні на всіх тренуваннях, заняттях, кожному тактичному навчанні. Передбачаються маневрування цілей по висоті, швидкості та курсу, їх роз'єднання і з'єднання, поява перешкод і зміна їх інтенсивності. В апаратуру вводяться різні «непоправності», один спеціаліст замінюється іншим, команди на включення радіолокаційних засобів подаються не завчасно, а одночасно з появою навчальних цілей в зоні виявлення та ін. Все це навчає військовослужбовців до самостійності, твердості, уміння діяти у встановлених умовах сприяє проведенню занять та тренувань при неповній інформації, тобто недостатніх даних про цілі і повітряну обстановку. Значної уваги приділяють питанням бойової охорони та можливого нападу диверсійних груп та наслідкам (втрати серед особового складу, полонені, пошкодження озброєння та військової техніки).

Дані опитування свідчать, що специфіка професійної діяльності підрозділів Зенітних ракетних військ в зоні антитерористичної операції потребує диференційованого підходу до психологічної підготовки різних категорій військовослужбовців до можливого захоплення у полон.

Так, робота з посадовими особами бойових обслуг Зенітних ракетних військ зосереджується на незахищеності підрозділу при здійсненні маршу під час висування. В зоні антитерористичної операції в умовах інтенсифікації діяльності диверсійних груп, малочисельність особового складу створює умови при яких бойова охорона не може захистити колону від нападу терористів. Щодо ефективності захисту екіпажів бойових машин то легкоброньована техніка не захищає від стрілецької зброї великих калібрів та

гранатометів. В таких умовах полон може бути наслідком поранення військовослужбовця.

У частинах радіотехнічних військ центр тяжіння переноситься на підвищення ризику потрапляння у полон особового складу радіолокаційних взводів під час бойового чергування, коли ведеться оперативний збір, обробка, відображення та видача достовірної радіолокаційної інформації про повітряну обстановку.

Бойове чергування потребує від військовослужбовців відповідальності, постійної внутрішньої зібраності, здатності самовіддано виконувати бойові задачі, незалежно від їх складності, воно характеризується витратою значних фізичних сил, фізіологічним виснаженням та емоційним вигорянням всіх категорій військовослужбовців, які входять до складу чергових обслуг, різкими переходами від одного психологічного стану до іншого, неможливістю укриватися від обстрілів черговим змінам, залученням значної частини підрозділів до чергування та зниженням захищеності обслуги від нападу терористів.

Робота з черговими змінами військ зв'язку спрямовується на формування у особового складу норм і правил поведінки, військово-професійних якостей, які відповідають вимогам всебічного забезпечення задач управління військами. Офіцери-зв'язківці часто супроводжують командирів та осіб, які здійснюють передачу бойових наказів підрозділам. Проблема потрапляння у полон, для цих підрозділів є дуже актуальною. Психологічна підготовка в цих умовах повинна містити в собі підготовку до допиту, формування навичок ухиляння від відповідей та маніпулювання інформацією.

Таким чином, психологічна підготовка особового складу авіаційних, зенітних ракетних та радіотехнічних підрозділів до дій на випадок можливого захоплення у полон або перебування заручником сприяє збереженню життя військовослужбовців, яких захопили представники незаконних збройних формувань в зоні антитерористичної операції.

Досвід антитерористичної операції свідчить, що реабілітаційна робота полегшується в тому випадку, як що військовослужбовців готували до можливості потрапляння в полон.

1. Серед заходів загальної психологічної підготовки до дій на випадок захоплення у полон найбільш ефективними є: роз'яснення способів допиту військовополонених, моделювання соціальних ситуацій (ігри в «поганого» та «доброго» слідчого, розкриття механізму використання «підсадних качок», роз'яснення прийомів маніпулювання гордістю і особистою гідністю та ін.), вказувати основні форми поведінки терористів: погрози, нанесення побоїв, примусове роздягання, приниження.

2. Перед відправкою в зону антитерористичної операції необхідно під час спеціальної психологічної підготовки до дій на випадок захоплення у полон або перебування заручником, визначити оптимальні шляхи поведінки під час утримання в полоні (заручником), формувати навички вольового

протистояння фізичному змотуванню, недопущення втрати орієнтації та збереження почуття духовної захищеності, саморегуляції та ін.

3. Для проведення цільової психологічної підготовки, як відмічають респонденти важливо проводити тренінги за напрямками: «Техніка ухилення під час допитів», «Боротьба з втомою», «Здорова фантастика в умовах повної ізоляції», «Контакти з охоронцями» і т.п. Важливим є необхідність створення спеціальних таборів та містечок психологічної підготовки які б містили підготовлені ями, клітки, затемнені кімнати, які значно підвищать ефективність заходів цільової психологічної підготовки.

Таким чином, проблема психологічної підготовки курсантів до виживання в умовах автономного існування (оточення, евакуація, полон) в умовах антитерористичної операції є актуальною та потребує комплексного підходу щодо її вирішення.

Психологічна підготовка льотного складу, курсантів зенітних ракетних та радіотехнічних підрозділів до дій на випадок можливого захоплення у полон сприяє виживанню майбутніх офіцерів в цих умовах в зоні антитерористичної операції.

Урахування визначених особливостей загальної, спеціальної та цільової психологічної підготовки дає можливість підвищити ефективність професійної підготовки курсантів до виживання в умовах автономного існування.